

Source	Case	Halachah
Gittin 52b	Metamei/Medameia/Menaseich	Shogeig patur
Bava Kama 23b	Siccing a dog	Patur
Bava Kama 26b	Dropping property and then removing cushions	Rabbah: Patur
Bava Kama 28a-b	Leave a puddle and someone falls on it	Rav: Patur
Bava Kama 47b	Poisoning someone's animal	Patur midinei adam
Bava Kama 55b	Open the fence to release a neighbour's animal, bend someone before a fire, hire false edim, refrain from testifying	R' Yehoshua: Patur midinei adam
Bava Kama 59b	Give fire to a חש"ו	Patur midinei adam
Bava Kama 60a	Blow into a flame, with a wind	Rav Ashi: Patur
Bava Kama 89a	Sell a שטר חוב and forgive the debt	Effective, no discussion of liability at all
Bava Kama 91a	Frighten someone	Patur midinei adam
Bava Kama 98a	Knock coin from someone's hand into the water, where retrievable by a paid diver	Rabbah: Patur
Bava Kama 98a	Disqualifying someone's kodashim	Rabbah: Patur
Bava Kama 98a	Ruining the mint of someone's coin	Rabbah: Patur
Bava Kama 98a-b	Burn someone else's shtar	Rabbah: Patur, and then gemara concludes חייב if we say חייב for גרמי
Bava Kama 98b	Burn after Pesach chametz someone stole before Pesach, causing the thief to have to pay new chametz to his victim	Chayav (as read by Ramban in the kuntrus)
Bava Kama 99b-100a/ Yerushalmi Kilayim 7:3	Malpractice by a moneychanger	R' Meir: Chayav/Chayav as knas
Bava Kama 100a	Failure to fix the fence around a vineyard	R' Meir: Chayav
Bava Kama 116b-117a	Feeding property to a gangster willingly	Rabbah/Rav Nachman: Chayav (unclear if din/knas)
Bava Batra 22b-23a	Bloodletters attract ravens	Rav Yosef: אסור to do
Bava Batra 93b (compare Beitzah 38b)	Sift someone else's merchandise	Bava Batra: Rabbah: חייב Beitzah: Rav: חייב
Sanhedrin 33a	Judicial error	נשא ונתן ביד
Yerushalmi Shevuot 6:6	Tear up someone's shtar	Machlokes; the מחייב says it as קנס

א. בבא בתרא כב:-כג.

...זמנין דבהדי דמנח ליה יתבא בחור וקפצה. והא גרמא הוא! א"ר טובי בר מתנה זאת אומרת גרמא בניזקין אסור.
רב יוסף הוה ליה הנהו תאלי דהוּו אתו אומני ויתבי תותייהו, ואתו עורבי אכלי דמא וסלקי אבי תאלי ומפסדי תמרי. אמר להו רב יוסף,
"אפיקו לי קורקור מהכא!" א"ל אביי: והא גרמא הוא! א"ל הכי אמר רב טובי בר מתנה: זאת אומרת גרמא בניזקין אסור.

איסור גרמא בנוזקין מאי היא?

ב. פתחי חושן חלק ו (נזיקין) פרק א - כללי אדם המזיק סעיף ד

המזיק את חבירו או ממונו, אף על פי שאינו נהנה חייב לשלם נזק שלם, ודוקא כשמזיק בגופו או בכחו, אבל המזיק בדרך גרמא פטור מלשלם, אא"כ יש בו משום דינא דגרמי.
(טז) ויש לעיין שמצינו בכמה מקומות בדברי הראשונים שהזכירו שנזקי בור הוא בעצם גרמא אלא שהתורה חייבתו, ולמה לא נילף מבור לחייב גרמא. ובשו"ת אחיעזר ח"ב סימן ה סובר שעכו"ם חייב בגרמא, ועי' בדבריו באריכות בה"ג סימן לו.

ג. רמב"ן, קונטרס דינא דגרמי

תו איכא למידק היכי שמעינן מהאי מתניתא דדיינינן דינא דגרמי, הא ממונו הוא דאזיק שהגפנים שלו הם שהולכין ומתערבין עם תבואתו של חברו [ו]אוסרין אותה, ומאחר שעליו לגדור מפני האיסור ולא אמרינן בה על הניזק להרחיק את עצמו אמאי לא לחייב לכולי עלמא, הא שורו הוא דלא טפח באפיה מאחר שהיה לו לגדור ולא גדרה...

ד. בבא קמא כח ע"א

מתני': נשברה כדו ברה"ר והוחלק אחד במים או שלקה בחרסית, חייב. רבי יהודה אומר במתכוין חייב, באינו מתכוין פטור: **גמ':** אומר רב יהודה אומר רב: לא שנו אלא שטינפו כליו במים, אבל הוא עצמו פטור, קרקע עולם הזיקתו.

ה. רש"י בבא קמא כח ע"ב

קרקע עולם - שאין לה בעלים.
הזיקתו - וממונו של זה גרמא בעלמא עבד ליה ורב לטעמיה דאמר לקמן (דף נ:): בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו.

ו. בבא קמא מז ע"ב

הנותן סם המות לפני בהמת חברו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים...

ז. בבא קמא כג ע"ב

שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש פטור.

ח. ערוך השולחן חושן משפט סימן שפו סעיף ב

וכלל גדול צריך לדעת דאע"פ שגרמא בנזקין פטור מדיני אדם מטעמים שיתבארו מ"מ אסור לעשות כן [שם] וחייב בדיני שמים...

ט. בית הבחירה למאירי בבא קמא נו ע"א

כל שכתבנו עליו כאן שהוא חייב בדיני שמים פירושו שהוא חייב בו בהשבון, הא לענין איסור אף מה שהוא פטור בו מדיני שמים איסור מיהא יש בו, אלא שלענין השבון נאמרה.
ומכאן כתבו גדולי הדורות שכל שנאמר עליו "חייב בדיני שמים" פסול הוא לעדות עד ששייב, והדברים נראין, שמאחר שהוא חייב להשיב תורת גזלה חלה עליו עד ששייב:

י. תוספתא שבועות (צוקרמאנדל) ג:א

ר' יהושע אומר ארבעה אין חייבין לשלם מן הדין ואין מן השמים מוחלין להן עד שישלמו:

יא. גיטין נג ע"א

העושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.

יב. רש"י גיטין נג ע"א

פטור מדיני אדם - לשלם.
וחייב בדיני שמים - פורענות לשלם לרשעים שנתכוין להפסיד את ישראל.

יג. ים של שלמה מסכת בבא קמא פרק ו סימן ו

ונראה, כל היכא דאמרינן חייב בדיני שמים, אי תפס מפקינן מיניה, אפילו לפי רש"י שפי' בפרק השוכר את הפועלים (ב"מ צא.ד"ה רבא אמר) גבי חוסם פרה ודש בה, שפטור בקים ליה בדרבה מיניה, ואפילו הכי חייב לצאת ידי שמים. והיכא שתפס הניזק לא מפקינן מיניה, מאחר שמחויב לצאת ידי שמים. וכן פסק הא"ז (שם סימן רפ"ז).
מ"מ כה"ג לכ"ע מפקינן מיניה. בשלמא בקים ליה בדרבה מיניה חייב הוא, רק דלא קטלינן בתרי קטלא, ועבדינן ליה החומרא. הילכך, היכא דלא עבדינן החומרא, כגון בשוגג, או שלא בהתראה, או בזמן הזה, אם כן נוכל לומר שהסברא נותנת שאי תפס לא מפקינן מיניה דהא סוף סוף חייב הוא. אבל היכא שגרמא בנזקין הוא ואין בו חיוב מן הדין אלא לצאת ידי שמים, אם כן פשיטא דאי תפס מפקינן מיניה.

יד. פרישה חושן משפט סימן שכו:א

תרעומת מיהא יש להמקבל [על] בעל השדה, דצריך ליתן לו כל חלקו בחיטין [ואינו] מנכה לו עבור דלא הוכחש ארעיה. ואי בעי להיות נקי מהתרעומת צריך לפייסו...

טו. בבא מציעא לג ע"א

אמר רב יהודה אמר רב אמר קרא אפס כי לא יהיה בך אביון שלך קודם לשל כל אדם. ואמר רב יהודה אמר רב כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך.

טז. רש"י מסכת בבא מציעא דף לג עמוד א

כל המקיים בעצמו כך - אף על פי שלא הטילו עליו הכתוב, יש לאדם ליכנס לפניו משורת הדין ולא לדקדק שלי קודם, אם לא בהפסד מוכיח. ואם תמיד מדקדק - פורק מעליו עול גמילות חסדים וצדקה, וסוף שיצטרך לבריות.

יז. רש"י בבא מציעא צא ע"א

"רבה אמר אתנן אסרה תורה אפילו בא על אמו" ונתן לה טלה באתנן - אתנן הוא, ואסור לקרבן... ואף על גב דאי תבעה ליה בדינא קמן "תן לי אתנני" לא מחייבין ליה, דהא קם ליה בדרכה מיניה, כי יהביה ניהלה אתנן הוא. אלמא: אפילו במקום מיתה נמי רמו תשלומין עליה, אלא שאין כח לענשו בשתיים, אבל ידי שמים לא יצא עד שישלם, דאי לא רמו תשלומין עליה, כי יהביה ניהלה מי הוה אתנן... אי תפיס לא מפקינן מיניה...

יח. תוספות מסכת בבא מציעא דף כד עמוד ב' לפנים"

ולקמן בסוף פרק האומנין (דף פג.) מייתי קרא אחרנא "למען תלך בדרך טובים" שהוא מדברי קבלה, ושביק קרא ד"אשר יעשון" שהוא מדברי תורה, וי"ל דלא מייתי קרא ד"אשר יעשון" אלא במקום שאחרים חייבין והוא פטור...

יט. ר' אברהם שרמן, כפיה לעשות לפנים משורת הדין, תחומין כד (תשס"ד)

גם סביליו של רבב"ח זכאים היו מעיקר הדין לשכר עבור עבודתם וטירחתם. פשיעתם בשבירת החבית לא ביטלה את העבודה ואת הטירחה שעשו ע"פ ההסכמה שבינם לבין רבב"ח. לכך צירף רב את העובדה שהם היו עניים ורעבים, וחייב את רבב"ח לפנים משורת הדין. התשלום איננו צדקה וחסד, אלא תמורה לעבודה שהושקעה. אלא שסיבה צדדית (פשיעתם בנשיאת החבית) עשויה היתה לשנות מחיוב לפטור. את הסיבה הצדדית הזו יכולות לבטל הנסיבות המיוחדות של עוני מצד אחד ועושר מצד שני, על בסיס של "לפנים משורת הדין". לאמור: גם חיוב שביה"ד מחייב לפנים משורת הדין צריך להיות מושתת על יסוד של דין. בבסיס החיוב צריך לעמוד חיוב שחייב אדם מצד הדין. כך נראה לבאר את דברי התוס' (ב"מ כד, ב ד"ה לפנים משורת הדין וב"ק ק, א ד"ה לפנים משורת הדין)...

כ. משה דרוקר ומתן גולדברגר, "למען תלך בדרך טובים"

הרב קוק בספרו "באר אליהו" מבאר את החילוק של התוס'. ע"פ הרב קוק, יש להבחין בין גמ"ח לבין לפמשה"ד: במקרה של הפועלים (ב"מ פג ע"א) בו החכם מפסיד כסף לעשיית לפמשה"ד מובא פסוק ממשלי - כאן מדובר בגמ"ח בלבד. בדף כד ע"ב בו אבוא דשמואל מחזיר אבידה לפמשה"ד ולא מובא פסוק - כאן מדובר על לפמשה"ד הקרוב לגמ"ח. בדף ל ע"א בו מובא הפסוק מהתורה, מדובר על עיקר לפמשה"ד. הסבר החלוקה: ע"פ הרב קוק, עיקר העניין של לפמשה"ד הוא במקום שהוא פטור וכולם חייבים, שכן במקום כזה עשיית לפמשה"ד היא כמעט מתבקשת. לכן במקרה של ר' ישמעאל ברבי יוסי - זקן ואינה לפי כבודו - החיוב הוא חיוב תורה. לעומת זאת, במקום שכולם פטורים כמו במקרה של אבוא דשמואל - יש פחות עניין לעשיית לפמשה"ד, ובוודאי שאין כאן חיוב מהתורה.

כא. שו"ת דבר אברהם חלק ב סימן לב

מאי פרכינן "אילמא בתרי, פשיטא! דאורייתא הוא, אם לא יגיד ונשא עונו"? והרי מזה לא ידעינן אלא דעובר באיסור, ומגלן דחייב מדיני שמים בתשלומין? דילמא איסורא בלחוד הוא דרביץ עלי' ולא חיוב תשלומין! ונראה דפירושו הוא, דזה ודאי שאם רצה העד לשלם להתובע מה שהוא תובע מהנתבע ושלא להעיד לו אינו בנשיאת עון דאם לא יגיד... והיינו נמי פירושא דתוספתא בהני ד' דברים שחייב בדיני שמים, כלומר שיש עליו איסור בשביל שגרם היזק לחבירו וכשישלם יתקן האיסור...

כב. פתחי חושן חלק ו (נזיקין) פרק ג - אדם המזיק בגופו כוחו גרמא וגרמי סעיף מ

במקום שאינו חייב אלא מדיני שמים, יש אומרים שאפילו תפס מוציאין מידו.

למה חייבין משום גרמי?

כג. תוספות בבא בתרא כב ע"ב "זאת"

הכא משמע דגרמא בנזקין דפטור וכן בפ' כיצד הרגל (ב"ק דף כו:): זרק כלי מראש הגג... ויש ליתן טעם מאי שנא כל הני מדינא דגרמי...

כד. מרדכי מסכת בבא קמא פרק הגוזל עצים רמז קיט

ולי לא נתיישב לי ולא יכולתי לעמוד על החילוקים, וגם ר"י גמגם ברוב החילוקים, לכן קצרת.

כה. רש"י בבא בתרא כב ע"ב

גרמא בנזקין אסור - ואפ"ל למ"ד (ב"ק דף צח: ק) דלא דאין דינא דגרמי ופטור מלשלם [בשביל גרמי], אסור לגרום וכשבא להעמיד גרמא להזיק חבירו מעכב.

כו. חדושי הרמב"ן בבא בתרא כב ע"ב

כתב רש"י ז"ל "ואפילו למאן דלא דאין דינא דגרמי, ופטור מלשלם [בשביל גרמא], אסור הוא לגרום, וכשבא לגרום חברו מעכב עליו." וזה שכתב "אפילו למאן דלא דאין דינא דגרמי" אינו נכון, דבין למאן דאין דינא דגרמי בין למאן דלא דאין דינא דגרמי גרמא בנזקין פטור, כדאמרי' רב אשי אמר כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו וכו', אבל לענין נזקין גרמא בנזקין פטור... וכן כתב רש"י ז"ל במסכת בבא קמא במקום דינא דגרמי גרמא בנזקין, ובמקום גרמא בנזקין דינא דגרמי, והחליפן זו בזו בכמה מקומות.

כז. רש"י בבא קמא נה ע"ב

פטור מדיני אדם - קסבר גרמא בנזקין פטור.

כח. ים של שלמה מסכת בבא קמא פרק ב סימן לז
ושריה ליה מריה שיאמר על פה קדוש שטעה בצורה דשמעתה בהגזל קמא, דמוכח להדיא דגרמי חייב וכבר ידוע שגרמא בנזקין פטור לכ"ע.

כט. תוספות בבא בתרא כב ע"ב "זאת"
וחילק רבינו יצחק לשון אחד דדינא דגרמי חייב היינו **שעושה הוא עצמו היזק לממון חבירו**. ועוד חילק דדינא דגרמי חייב היינו **משעת מעשה שבא ההיזק**.
ועל הכל קשה "טיהר את הטמא ובעה"ב עצמו עירבן עם פירותיו" - ואמאי חייב, שהוא עצמו אינו עושה היזק בממון חבירו, וגם באותה שעה שמטהר אינו בא ההיזק!

ל. רא"ש מסכת בבא בתרא פרק ב סימן יז
ויש לחלק דכל היכא **הוא בעצמו עושה ההיזק לממון חבירו וברי היזקא** מיקרי דינא דגרמי וחייב. שורף שטר או מוחל הוא בעצמו מזיק לממון חבירו וכן מראה דינר לשולחני כי במה שיאמר לו שהוא טוב הוא פוטר את הנותנו לו וכן אחוי אחויי ברי היזקא דכיון דמראה ממון ישראל לעובד כוכבים אנס ברור הוא שישלנו העובד כוכבים דאקשי' רחמנא לתוא מכמר ואין לך מעשה גדול מזה וכן נתייאש ממנה ולא גדרה דכיון דמעורב ממון חבירו ואוסרו ונתייאש מלגדור ברי היזקא וחשיב מעשה

לא. רמב"ן, קונטרס דינא דגרמי
וזה הטעם לכל אלו. כלל גדול יהיה בידך כל הגורם ומחמת גרמתו בא היזק שאי אפשר אלא באותו היזק ואינו תלוי בדעת אחרים, אלא בשעה שגרם בא ההיזק או שהוא עתיד לבוא, כגון זה חייב ר"מ ונקרא בגמ' ברי היזקא. לפיכך דן את הדין לדברי האומר אין מחזירין, חייב דמעידנא דאמר איש פלוני אתה חייב ונתחייב לשלם ממון ועל פיו שלם, מההיא שעתא הוא דגרם נזק, ואף על פי שאחר כך הוא משלם כיון שהדין חייבו לשלם ממון ועל כרחו משלם, הדיין הוא הגורם משעה שחייבו, וכן במחיצת הכרם שנפרצה שבשעה שנתייאש ממנה גרם לזה נזק שהרי הגפנים גדלין והולכין ומתערבין, וכל דבר שאינו תלוי בדעת אחרים אלא על כרחו יבא הנזק מחמת גרמתו של זה, ברי היזקא חשבינן ליה.

לב. ים של שלמה מסכת בבא קמא פרק ט סימן כו
וכתבו ר"י ב'פ' לא יחפור (ב"ב כ"ב ע"ב ד"ה זאת) וכן כתב הרא"ש (שם סימן י"ז) אחריו דכלל הדבר, דהיכא שהוא עושה בעצמו ההיזק לחבירו, וברי היזקא, הוא הנקרא דיני דגרמי... ועוד חילק ר"י, היכא דבשעת מעשה נעשה ההיזק, נקרא דיני דגרמי.

לג. רי"ף מסכת בבא קמא דף יא-יב.
ואמר רבה: זרק כלי מראש גגו והיו תחתיו כרים וכסתות וקדם וסילקן או בא אחר וסילקן פטור, דבעידנא דשדייה מיפסק פסיקי גיריה: **מסתברא לן דלית הלכתא בהא כרבה, משום דסבירא ליה דלא דיינינן דינא דגרמי...**

לד. ש"ך חושן משפט סימן כה ס"א
ואפשר היה נראה לומר דהכא כיון דאינו מומחה ולא קיבלו, חשוב כמזיק ממש. ודוחק, דמדברי הרי"ף והרמב"ם גופייהו משמע דלא הוי אלא גורם להיזק, וכן הוא האמת דלא הוי מזיק ממש אלא גורם להיזק. ועוד, דמטעם שכתבו הבעל המאור והרשב"א בתשובה שם וז"ל, "וטעמא דטעה בדבר משנה אפילו נשא ונתן ביד והאכילה לכלבים וא"א להחזיר פטור לשלם, אפילו אינו מומחה, אפילו למאן דדאין דינא דגרמי, משום פשיעוּתא דבעל דין נגעו בה, דכל טועה בדבר משנה דבר ברור הוא, וה"ל לשיולי ולגלויי טעותיה ולא ה"ל למיסמך עליה." עכ"ל. **מבואר להדיא דמטעם זה אפילו אינו מומחה ולא קיבלו עלייהו פטור...**

לה. תוספות בבא בתרא כב ע"ב "זאת"
ונראה לריצב"א דדינא דגרמי הוי מטעם קנס, כדמוכח בירושלמי, ולכך כל היזק המצוי ורגיל לבא קנסו חכמים. וטעם דקנסו שלא יהא כל אחד הולך ומזיק לחבירו בעין.

לו. משנה גיטין ה:ד (נב):
המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור במזיד חייב.

לז. תלמוד ירושלמי מסכת כלאים פרק ז הלכה ג
חד בר נש חוי סלעיה לרבי לעזר אמר ליה 'טבא היא' ויפסלית. אתא עובדא קומי רבי שמעון בן לקיש וקנסיה, מן הדא המראה דינר לשולחני ונמצא רע חייב לשלם מפני שהוא נושא שכר....

לח. רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ה הלכה טו
דיני גרמות אינן כקנסות וגובין אותן ודינין בהן בחוצה לארץ.

לט. רמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ח הלכה א
המוסר ממון חבירו ביד אנס חייב לשלם מן היפה שבכסיו, ואם מת גובין מיורשיו כשאר כל המזיקין...